

Emevîler (41-132/661-750)
İsmail Yiğit
İSAM Yayınları, İstanbul 2017, 343 sayfa.

Enes Ensar ERBAY*

Hız. Peygamberin vefatından sonra Hız. Osman'ın hilafet yıllarının âhirinde, Müslümanların iç karışıklıklarının belli siyasi sonuçları olmuş, bu sonuçlar günümüze kadar etkili olabilecek silsilevî bir akış izlemiştir. Bu akış içerisinde Hız. Ali ve Muaviye'nin mücadelesi neticesinde Hız. Hasan'ın hilâfeti Ümeyye oğullarına bırakmasıyla başlayan Emevîler Dönemi, ayrı bir hususiyet arz eder. İsmail Yiğit'in Emevîler isimli çalışması da döneme yönelik ışık tutması nedeniyle önemli ve yeni bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir önsöz ve altı ana bölümden oluşan kitabın sonuna bölümlerin dipnotları, Emevîler dönemine ait harita ve görseller, döneme özgü kavramların anlaşılması amacıyla küçük bir sözlük, on dört Emevî halifesinin isimleri ve hilâfet tarihleri, Emevî tarihi kronolojisi ve geniş bir kaynakça koyularak çalışma tamamlanmıştır. Müstakîl olarak Emevîler dönemini tüm yönleriyle ele alması ve öz bilgilerle konuları işleme açısından eser, Türkçe'de özgün bir çalışma olarak göze çarpmaktadır.

Önsözde yazar, Emevîler döneminin ve İslâm tarihinin ilk iki asrının daha iyi anlaşılması adına birtakım ön kabullerin olduğunu, bu ön kabullerin, ilgili alanı anlamayı zorlayacağını zımnen belirterek iki noktaya dikkat çeker: Emevî Devleti'nin kanlı bir şekilde yıkılışının ardından yazıma başlanan Emevî tarihinin çoğunlukla Abbasiler, Şiiler veya Mevalî'den oluşan muhalif unsurlar tarafından kaleme alındığını, bu nedenle tarihi iyi anlayabilmek hususunda bu unsurların bir perde olduğunu, ön yargılardan bağımsız bir anlayış ile bakış açısı geliştirilmesi gerektiğini ifade eder. İkinci nokta olarak yazar, Şia'nın Ehli Sünnet halka olan eleştirilerini Emevîler üzerinden gerçekleştirdiğini, Emevî İslâmı veya Emevî dini gibi tabirlerin bu anlayış çerçevesinde oluşturulduğunu, bu durumun temelinde de Emevî tarihinin algılanış biçiminin önemli rol oynadığını belirtir. Kitabın genel muhteviyâtını ve

* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, ensarerbay@gmail.com,
 Geliş T. / Received Date: 01/04/2018 Kabul T. / Accepted Date: 16/04/2018.

Emevîler dönemini anlamlandırabilmek açısından yazarın ele aldığı önsöz önemlidir.

Birinci bölümde yazar siyasi tarih başlığı altında Ümeyye oğulları kabilesinden başlayarak Emevî Devleti'nin yıkılışına kadar olan siyasi tarihe temas eder. Muaviye b. Ebû Süfyan, Yezid b. Muaviye, Muaviye b. Yezid ile Süfyanî hilâfete, Mervan b. Hakem'den Mervan b. Muhammed'e kadar olan süreçte de Mervânî hilâfete temas eder. Yazarın bu bölümde, Emevi Devleti'nin siyasi tarihine taallûk eden birçok temel kaynak ve müelliften istifade ettiği görülmektedir. Taberî'nin *Tarih*'i, Belâzûrî'nin *Futûhu'l-Buldan*'ı, İbn Sad'ın *Tabakât*'ı, İbn Kesir'in *el-Bidâye ve'n-Nihaye*'si, İbnü'l-Esir'in *el-Kâmil fi't-Tarih*'i bölümün temel kaynaklarıdır. Ayrıca konuların ele alınışında ve değerlendirilişinde Julius Wellhausen'ın *Arap Devleti ve Sükûtu* isimli kıymetli eserine bu bölümde birçok kez atıf yapıldığı, görüşlerine ağırlık verildiği gözden kaçmamıştır. Konuların detaylandırılmasında ilgili alanlara ait müstakîl çalışmalara atıf yapıldığı ve yönlendirildiği görülmektedir. Bunlara Ünal Kılıç'ın *Yezid b. Muaviye*, Fatih Erkoçoğlu'nun *Abdülmelik b. Mervan* isimli eserleri örnek gösterilebilir. Emevi devletinin yıkılışının nedenleri, yazar tarafından şu başlıklarda özetlenir: Muhalif grupların isyanları, Mudarî ve Yemenî kabileler arasındaki mücadele, Hanedan mensupları arasındaki bölünmeler, Arapçılık taassubu, Bazı halifelerin ahlaki zaafı. İhtilal hareketiyle çöken Emevîlerin çöküş nedenlerini sıralaması açısından bu maddeler önem arz etmektedir.

İdari ve Siyâsi Tarih olarak adlandırdığı ikinci bölümde yazar, merkez teşkilâtı, divanlar, taşra teşkilâtı, askerî teşkilât, şurta, adli teşkilât gibi başlıklar altında genel yapıyı inceler. Hilâfet-halife terimlerinin temel tanımlarını yapar ve Muaviye'nin, oğlu Yezid'i halife tâyini meselesine değinir. Konuyla alakalı olarak burada üzerinde durulması gereken önemli bir tartışma konusu açılmaktadır. İbn Haldun ve muasır tarihçilerin ümmetin maslahatına binaen o dönemde saltanata geçişin mâkul bir hareket olduğu tezi yazar tarafından da aktarılmaktadır. Bu görüşü doktora tezinde inceleyen Ünal Kılıç, Muaviye'nin ileride vuku bulacak fitnelere engel olmak, asabiyet duygusunun ortaya çıkması endişesi ve evlât sevgisi nedeniyle bu tâyini yaptığını, Marshall Hodgson, Yusuf el-Işş, Muhammed Süheyl Takkuş, Ziyauddin Rayyıs, Nebihe Akîl gibi araştırmacıların da buna benzer görüşlerinin olduğunu, ilgili görüşleri aktararak ifade etmiştir.¹

Sosyal Durum olarak başlıklandığı üçüncü bölümde yazar, Emevîlerde toplum yapısını incelemektedir. Emevî toplumunun Müslümanlar,

¹ Ünal Kılıç, *Tartışmaların Odağındaki Halife Yezid b. Muaviye*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2016, s.148-158.

Gayrimüslimler ve Köleler olarak üçe ayrıldığını belirtir. Ayrıca İslâm toplumunda kadın, halkın kılık ve kıyafeti, yemekler, bayramlar, halifeler ve saray meclisleri, boş vakit geçirme ve eğlenme alışkanlıkları ve musikî gibi alt başlıklarla toplum yapısını ele almıştır. Yazar, Emevîlerin toplum yapısını ele aldığı bu alanda konuyu müstakil olarak inceleyen muasır çalışmalara da başvurmuştur. Bu hususta Türkçe'deki en geniş çalışma Ramazan Altınay'ın *Emevîler'de Günlük Yaşam* isimli eseridir.² Yazarın konu etrafında ilgili çalışmaya birçok kez atıf yaptığı görülmektedir.

Dördüncü bölümde yazar, toplumun iktisadî hayatını ele alarak genel bir çerçeve çizmiştir. Beytülmalin gelirleri, ilk İslâm parasının basımı, ikta sistemi, tarımın işleyişi ve genel ekonomik sıkıntılar başlıca ele alınan konular olarak gözümüze çarpmaktadır. Yer yer tekrar düşülen bu bölümlerde genel bir uyum arz edilebilmesi amacıyla fey, humus, haraç gibi İslâm devletinin gelirleri, özellikle İmam Ebû Yusuf'un *Kitabu'l-Harac'ı* ışığında temel açıklamalarla verilmeye çalışılmıştır.

Beşinci bölüm ilim ve kültür konusuna ayrılarak Emevîler'de öğretim kurumları, dil, edebiyat, dinî ilimler, tarih ilmi, pozitif ilimler ve kütüphaneler ele alınarak izah edilmiştir. Bunun yanında ihtisar edilerek alınan ve aktarılan ilim dalları yerinde izahlarla dile getirilmiş, sevâd-ı azam (Müslümanların çoğunluğu) olarak gördüğü Ehl-i sünnet kavramını açıklayarak dinî grupların yapısı belirtilmiştir. Henüz Ehl-i sünnet ismiyle bir grup teşekkül etmemiş olması nedeniyle bu gruba yazar tarafından sevâd-ı azam denilmiş, gruptan olmayanlar ise Şii, Harici gibi isimlerle tanımlanmıştır. Sevâd-ı azam (ehl-i sünnet), Şîa, Hâricîler, Mürcie, Kaderiyye, Mu'tezile, Cebriyye-Cehmiyye gibi gruplar, bu bölümde temel özellikleriyle açıklanan Emevî dönemi dinî gruplarındanır.

Altıncı bölüm, Emevîler'de İslâm sanatına ayrılan bölümdür. Emevi sanatı genel olarak, dini ve sivil mimari yönleriyle işlenmiştir. Ayrıca harita ve görseller kısmında yazar, Emevi dönemi sanat eserlerine, mimârî yapılarına örnekler sunmuştur.

Kitap, Emevîlerin tüm yönleriyle ele alındığı Türkçe'deki az sayıda çalışmadan biri olması³ hasebiyle ciddi önemi haizdir. Eser, bir giriş kitabı olması hasebiyle detaylandırılmamış ve muhtelif, birbirine zıt görüşler tartışılmamıştır. Bu yönüyle ele alınan birçok konunun detaylandırılması mümkündür. Bunun yanında okuyucular için Emevîler mevzuunda gerekli ihtiyacı karşılayabilmektedir. Hitap ettiği kesim, Emevîler hakkında genel kültür bilgisi

² Ramazan Altınay, *Emevîler'de Günlük Yaşam*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2016.

³ Bu konuda diğer çalışmalar için bakınız: İrfan Aycan- İbrahim Sarıçam, *Emeviler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları Ankara 2014, Adnan Demircan, *Emeviler*, Beyan Yayınları, İstanbul 2015.

edinmek ve bu bilgiyi ileri boyutlara taşımak isteyen okuyucu profilidir. Temel kültür serisinden olması da bunu teyid eder. Bunun yanında akademik çalışmalar için de yararlı bir kaynak olma niteliğindedir. Dipnotların kitabın sonuna konulması araştırmacı profilindeki okuyucuları yorabilmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz üzere kitap, Emeviler dönemini tüm yönleriyle ele alan Türkçe'deki en kapsamlı çalışma olması ve geniş bir kaynakça içermesi nedeniyle Emevîler üzerine yoğunlaşacak araştırmacıların da mutlaka okuması gereken bir çalışmadır.